

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА НА ДИСЕРТАЦІЮ

Орлика Михайла Васильовича

на тему: «Еволюція системи кредитування в Наддніпрянській Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)», представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний вітчизняний досвід свідчить про те, що проблема кредитування в Україні в продовж тривалого часу залишається невирішеною. Останнє обумовлює необхідність пошуку шляхів подолання цієї важливої проблеми, що стримує і розвиток малого бізнесу, і загалом підвищення добробуту пересічних громадян. Саме тому всебічне вивчення еволюції системи кредитування та глибокий аналіз досвіду щодо її становлення і розвитку має стати сьогодні одним із основних пріоритетів для сучасних українських учених-економістів.

Розробка на цій основі комплексу заходів, спрямованих на стимулювання розвитку сектору кредитування на фінансовому ринку України, сприятиме підвищенню рівня задоволення як бізнесових, так і споживчих потреб населення. У зв'язку з цим зростає актуальність досліджень, до числа до яких належить дисертація Орлика Михайла Васильовича «Еволюція системи кредитування в Наддніпрянській Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)». При цьому слід звернути увагу на те, що опоновану дисертацію історико-економічного змісту слід сприймати як узагальнення цінного вітчизняного досвіду, що на відміну від не менш важливого зарубіжного, дає можливість максимально врахувати не тільки економічний ефект від заходів, що мали помітний успіх, а й значні прорахунки, що були характерними для тогочасної державної кредитної політики, в контексті ментальності українців, їх господарських традицій.

У цьому зв'язку зауважимо, що здобувач не тільки вдало визначив мету дисертаційного дослідження, що полягає поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження еволюції кредитування у Наддніпрянській Україні в період другої половини XVIII – початку XX ст. на основі комплексного історико-теоретичного аналізу та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності кредитування на вітчизняному ринку фінансових послуг, а вирішив поставлені завдання.

СТУПІНЬ ОБҐРУНТОВАНІСТІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЇ

Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується глибоким та системним аналізом фундаментальних та прикладних положень наукових

розробок. Позитивні сторони дисертації підсилює високий рівень обґрунтованості висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації, опубліковані її автором наукові праці дають підстави стверджувати, що вона виконана самостійно та характеризуються науковою новизною, відображає особистий внесок у теоретико-методичні і науково-практичні положення щодо еволюції кредитування Наддніпрянської України другої половини XVIII – початку XX століття.

Наукова новизна роботи відображена в теоретичних узагальненнях, методичних рекомендаціях та практичних пропозиціях щодо використання історичного досвіду при вдосконаленні системи кредитування в сучасній Україні.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження еволюції кредитної системи» розкрито теоретичні основи дослідження еволюції кредитування (підрозділ 1.1), відображено результати досліджень представників економічної думки XIX – XX ст. щодо еволюції кредитування (підрозділ 1.2). Окремо представлено характерні особливості сучасної економічної думки стосовно проблем еволюції системи кредитування у Наддніпрянській Україні (друга половина XVIII – початок XX ст.) (підрозділ 1.3).

Зокрема, дисертантом виявлено характерну особливість економічної думки Російської імперії періоду XIX – початку XX ст. щодо розвитку кредитування. Вона полягає в тому, що її представники аналізували кредитування в історично-ретроспективних трансформаціях. Це дозволяло встановити природу, виявити його недоліки та закономірності.

З'ясовано процес трансформації наукових поглядів вітчизняних економістів XIX – початку XX ст., що відбувався від впливом тогочасних економічних і політичних змін. А саме встановлено, що характерною рисою економічної думки цього періоду полягала в тому, що вона завжди мала суттєвий вплив на прийняття державних рішень у фінансовій сфері.

У результаті аналізу наукових праць радянської доби доведено, що вони певною мірою проводилися під впливом та дотриманням доктрини марксистсько-ленінської політекономії, яка базувалася на марксистській теорії кредиту і яку розвинув її радянський ідеолог В. Ульянов (Ленін).

Комплекс сучасного наукового доробку, в якому досліджувалися проблеми становлення та функціонування системи кредитування у Наддніпрянській Україні у період XVIII – на початку XX ст. було розглянуто за двома напрямками: 1) дослідження, в яких розглядалися питання банківського кредитування; 2) дослідження з питань кредитування іншими фінансово-кредитними установами (небанківське кредитування).

Установлено, більшість сучасних дослідників стверджують, що позитивний історичний досвід розвитку кооперативного кредитування, який мав місце на території України в період другої половини XIX – на початку XX ст., може бути використаний в сучасній Україні за умови наявності досконалої законодавчої бази та позитивних змін у сфері аграрних відносин.

У другому розділі «Формування і розвиток кредитно-банківської системи у Наддніпрянській Україні (кінець XVIII ст. – початок XX ст.)» з'ясовано

характерні риси процесу зародження фінансово-кредитних установ в українських губерніях у XVIII – першій половині XIX ст. (підрозділ 2.1), здійснено аналіз розвитку комерційного банківського кредитування другої половини XIX – початку XX ст. (підрозділ 2.2), відображено особливості іпотечного аграрного кредитування другої половини XIX – початку XX ст. (підрозділ 2.3).

Автором встановлено, що кредитна система Російської імперії у дореформену добу перебувала у вкрай у нерозвиненому стані і не відповідала вимогам розвитку капіталістичних відносин. У банківській системі домінували державні фінансово-кредитні установи, кредити яких були доступні дворянам та поміщикам і лише частково – купцям. Приватне банківництво знаходилося у зародковому стані.

З'ясовано характерні особливості банківської системи Російської імперії пореформеного періоду (починаючи з 60-х років XIX ст.). Перехід від феодальної економіки до ринкової хоч і відбувався в Російській імперії із значним запізненням порівняно з країнами Європи, проте ставив нові невідворотні виклики у банківському секторі.

Обґрунтовано, що важливим напрямом діяльності ДБРІ можна вважати те, що, починаючи із 1895 р., він здійснював стимулювання розвитку дрібного кредитування, надаючи суттєві кредити кооперативним кредитним товариствам (ОПТ, КТ) та товариствам взаємного кредиту. На основі фактичного матеріалу доведено, що паралельно із розвитком державного сектору комерційного кредитування в 60-х роках XIX ст. почали свій еволюційний шлях становлення АКБ, які змогли вдало конкурувати із таким потужним гравцем, як ДБРІ. Головним кредитним продуктом для АКБ були онкольні кредити під векселі та ін. цінні папери, що сприяло ринковому регулюванню вартості цих кредитів.

З'ясовано, що суттєву роль у кредитній системі Наддніпрянської України відігравали банкірські (торгові) дома і контори, які засновувалися на приватній власності заможними купцями і підприємцями.

Відображено історичний досвід діяльності земельних банків, що становить значний науково-практичний інтерес для сучасної української економіки. Узагальнений досвід переконливо свідчить про їхню визначальну роль у кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників як у Наддніпрянській Україні, так і в цілому в імперії.

Доведено, що Селянський поземельний банк став потужним регулятором ринку землі в Російській імперії, через який здійснювалася лєвова доля продажу сільськогосподарських земель на умовах довгострокового іпотечного кредиту, а, відповідно, він відіграв важливу роль у реалізації Столипінської аграрної реформи (1906-1913 рр.), оскільки саме через нього можливо було збільшити обсяги продажу земель сільськогосподарського призначення, яке знаходилося у стагнаційному періоді (особливо у 1889–1894 рр.).

Обґрунтовано, що в загальній структурі іпотечного кредитування особливим можна вважати Державний Дворянський земельний банк. Створення і діяльність цього банку були спрямовані на направлення на підтримку дворянства, яке було безпорадне, опинившись на нових умовах капіталістичних економічних відносин.

У третьому розділі «Особливості кредитування небанківськими фінансовими установами та приватними особами в наддніпрянській Україні наприкінці XIX – початку XX ст.» розкрито особливості лихварських позик (підрозділ 3.1), процесу формування системи вітчизняної кредитної кооперації (підрозділ 3.2), механізму кредитування товариств взаємного кредиту (підрозділ 3.3) та позикової діяльності ломбардів (підрозділ 3.4).

Узагальнено та проаналізовано історичний досвід Наддніпрянщини XVIII – початку XX ст., який свідчить про те, що лихварство було закономірною реакцією ринку на брак споживчих та дрібних кредитних ресурсів. Лихварські кредити надавалися в умовах високих ризиків, що, у свою чергу, обумовлювало надто високі відсоткові ставки (більше 20%).

Встановлено, що зародження дрібного кредитування у Наддніпрянській Україні мало початок у другій половині XVIII ст., коли німецькими колоністами, які поселялися поблизу Запорізької Січі, у порядку самоорганізації було створено Хортицьку сирітську касу менонітів та запасних фондів. На початку XIX ст. їхню кредитну діяльність урегульовано імперським законодавством.

З'ясовано, що в першій половині XIX ст. дрібне кредитування здійснювалося у формі позичкових кас та сільських банків, які створювалися за ініціативи поміщиків та не мали системного характеру. У 40-х роках XIX ст. почали створюватися допоміжні позичково-ощадні каси, волосні каси, волосні та мирські позичкові капітали, які за рахунок вкладних коштів, грошових пожертв приватних осіб та вільних коштів громад надавали короткотермінові (до 1 року) та довгострокові (від 1 до 3-х років) дрібні кредити (до 60 руб.) під відсотки (не більші 12% річних).

Установлено, що створення закладів дрібного кредиту (60-ті рр. XIX ст.) у формі ощадно-позичкових товариств на умовах взаємної відповідальності, що забезпечувалися пайовими внесками, було досить ефективним способом об'єднання українського селянства для отримання грошових коштів, необхідних для викупу земель та задоволення сільськогосподарських потреб.

З'ясовано, на основі виявлених фактів, що на початку XX ст. розпочався процес утворення кредитних Союзів (на зразок регіональних об'єднань). Саме в українських губерніях було започатковано створення таких союзних об'єднань для ощадно-позичкових та кредитних товариств, що доводить факт формування на українських землях системи вітчизняної кредитної кооперації.

З метою консолідації фінансових ресурсів у системі діяльності ТВК, у 1909 р., було створено Центральний Банк Товариств Взаємного Кредитування.

З'ясовано, що ломбарди як фінансово-кредитні заклади іншого типу, котрі створювалися органами міського самоврядування та приватними особами, надавали короткотермінові дрібні речові кредити переважно незаможному міському населенню під заставу рухомого майна.

Розроблені і запропоновані здобувачем теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо еволюції кредитування Наддніпрянської України другої половини XVIII – початку XX ст. містять такі елементи новизни.

Удосконалено:

- теоретичні підходи щодо дослідження історичного генезису поняття «кредит» як економічної категорії з метою виокремлення сутнісних ознак та критеріїв функціонування кредиту на різних історичних етапах формування ринкової економіки;

- теоретичні положення щодо механізму кредитування, що застосовувався банківськими та небанківськими громадськими, приватними та державними установами в період становлення ринкового господарства у другій половині XVIII – початку XX ст.;

- періодизацію розвитку системи кредитування на теренах Наддніпрянської України у другій половині XVIII – початку XX ст. як елемента моделі ринкових відносин;

- класифікацію видів та форм кредитування, які застосовувалися на українських землях у другій половині XVIII – початку XX ст.;

- методологію дослідження банківської системи України в історико-хронологічному та проблемно-концептуальному аспектах з урахуванням сучасного стану розвитку економічної науки з метою виявлення тенденцій та закономірностей, що впливають на розвиток кредитних відносин у сучасних умовах трансформації вітчизняної економіки.

Набули подальшого розвитку:

- наукова оцінка теоретичного доробку праць вітчизняних учених щодо становлення та розвитку кредитної системи на теренах Наддніпрянської України у другій половині XVIII – початку XX ст.

- теоретико-методологічні підходи до вивчення теорії кредиту з метою визначення його суті та ролі у процесі відтворення;

- розкриття особливостей процесу формування та розвитку на українських землях системи кредитної кооперації, як основи дрібного короткострокового кредитування та розвитку іпотечного аграрного кредитування, як основи довгострокового кредитування;

- дослідження становлення та розвитку банківництва на українських землях у другій половині XVIII – на початку XX ст. з метою врахування вітчизняного історичного досвіду для вирішення проблем сучасної банківської системи України.

Слід зауважити, що теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційного дослідження розкрито й обґрунтовано на засадах фундаментальних положень економічної теорії, зокрема, теорії кредиту, політекономії, праць з економічної історії та історії економічної думки. У процесі проведення дослідження застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи.

ДОСТОВІРНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ І НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕНЬ

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій засновується на використанні законодавства дорадянського періоду та чинних законодавчих та нормативно-правових актів України, інших літературних джерел, матеріалів власних досліджень. Новизна отриманих наукових

результатів дослідження підтверджена відповідною апробацією на міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій вирішено наукові завдання та теоретично обґрунтовано методологічні засади поглиблення теоретико-методичних положень й розроблення на основі досвіду кредитування Наддніпрянської України другої половини XVIII – початку XX ст. науково-практичних рекомендацій для вдосконалення системи кредитування в сучасній Україні. До найважливіших результатів цього наукового дослідження, що характеризуються науковою новизною та мають важливе значення для науки і практики, можна віднести такі положення:

1. Історико-економічний аналіз праць періоду XIX – початку XX ст. щодо проблем становлення та розвитку вітчизняної кредитної системи дав можливість з'ясувати еволюцію наукових поглядів під впливом економічних і політичних змін у тогочасному суспільстві. Характерна риса економічної думки цього періоду щодо формування кредитних відносин та становлення банківської системи в тому, що вона формувалась під впливом європейського досвіду і мала суттєвий вплив на прийняття державних рішень. Західноєвропейські підходи до економічних реформ глибоко вивчалися вітчизняними вченими, особливо в частині державного регулювання кредитної системи та стимулювання підприємництва у банківській сфері. Вони прагнули удосконалити елементи кредитного механізму, принципи діяльності Державного банку щодо комерційного кредитування великого і малого підприємництва, регуляторні функції та підходи до контролю за діяльністю комерційних банків, а також інших фінансово-кредитних установ; пропонували ефективні форми сільськогосподарського та промислового кредитування, до яких відносили заклади дрібного кредиту. Значний внесок у вирішення цих питань зробили українські економісти: А. Антонович, М. Бунге, С. Бородаєвський, І. Вернадський, П. Мігулін, І. Рудченко, Д. Піхно, М. Туган-Барановський та Л. Яснопольський.

2. Встановлено, що представники сучасної вітчизняної економічної думки щодо проблем кредитування в українських землях в імперську добу здійснювали свої дослідження за такими основними напрямками: 1) становлення та діяльність імперських державних банків; 2) розвиток аграрного кредитування в українських землях; 3) становлення банківської системи; 4) розвиток кредитної кооперації; 5) діяльність інших фінансово-кредитних товариств та установ (у т. ч. товариств взаємного кредиту, міських кредитних товариств тощо). При цьому, переважна більшість дослідників розглядала зазначені питання за регіональним принципом. – окремо розглядалися групи українських губерній Лівобережжя, Правобережжя, Півдня України, або ж досліджувалися окремі українські губернії: Поділля, Волинь, Чернігівщина, Таврія, Київщина тощо.

3. Запропоновано виділити три періоди у процесі становлення кредитної системи на території Наддніпрянської України дореформеного періоду:

1) період зародження (1729–1772 рр.), коли в столичних містах створювалися перші державні кредитні установи для придворної знаті та дворянства.

2) період невизначеності й безсистемності (1772–1830 рр.), коли надання позик відбувалося різними установами, в т. ч. і небанківськими.

3) період уніфікації кредитування (1830–1860 рр.) відзначається ліквідацією старої банківської системи й створенням Державного банку на нових основах. В усіх тогочасних державних кредитних установах було запроваджено уніфіковану ставку за кредитами та встановлено періоди довгострокового кредитування, прийнято єдині правила здійснення вкладів та кредитів.

4. Залежно від організаційно-правових форм функціонування фінансово-кредитних установ, що здійснювали комерційне кредитування на території Наддніпрянської України у період другої половини XIX – початку XX ст., їх розділено на чотири групи: 1) Державний банк з його відділеннями та конторами (державна форма власності); 2) установи, що діяли на приватній основі (приватній власності) у формі акціонерних товариств з їхніми відділеннями та комісіонерствами; 3) приватні банкірські (торгові) дома та контори, що засновувалися на приватній формі власності (повні товариства та товариства на «довірі»); 4) муніципальні банки, або Міські громадські банки (засновувалися за рішеннями міської думи).

5. З'ясовано особливості імперської системи іпотечного кредитування. Передусім це становий принцип (спеціалізація на окремих соціальних групах) кредитно-фінансових установ: заможних землевласників та промисловців кредитували Земський банк Херсонської губернії та Акціонерний земельний банк; дворян – Державний Дворянський земельний банк; селянські общини, товариства та окремих селян – Державний Селянський поземельний банк.

6. На основі фактичного матеріалу доведено, що примітивні організаційно-правові форми дрібного кредитування, що були в активі у дореформений період (позичкові каси, сільські банки, допоміжні позичково-ощадні каси, волосні каси, волосні та мирські позичкові капітали), мали багато недоліків та відповідали потребам аграрного сектору після скасування кріпосного права (1861 р.). Виникнення у другій половині XIX ст. закладів дрібного кредитування нового типу – у формі ощадно-позичкових і кредитних товариств, – стало досить ефективною формою об'єднання українського селянства для кредитування з метою викупу земель та придбання сільськогосподарського інвентаря тощо. У результаті дослідження двох вище зазначених типів закладів дрібного кредиту обґрунтовано, що вони мали ознаки кооперативних товариств.

Доведено, що започаткування, на початку XX ст., союзних об'єднань ощадно-позичкових і кредитних товариств, давало можливість консолідувати фінансові ресурси з метою посилення кредитної активності первинних кредитних товариств, що актуально для зміцнення системи сучасних кредитних спілок України.

7. З'ясовано, що з метою активізації ринкових відносин після реформи 1861 р. уряд Російської імперії активно стимулював поширення європейського досвіду самоорганізації зацікавлених осіб щодо створення товариств взаємного кредиту на умовах взаємної поруки членів товариства, які одночасно були і власниками, і користувачами кредитних послуг товариства на визначених статутум умовах. Така

практика може мати успіх в сучасній Україні за умови встановлення відповідних норм у законодавстві.

9. На основі узагальненого історичного досвіду обґрунтовано, що іпотечне кредитування відіграє велике значення для отримання додаткових фінансових ресурсів з метою вкладення їх у сферу матеріального виробництва. Механізм аграрного кредитування другої половини ХІХ – початку ХХ ст. доводить, що основою іпотечного кредитування була і залишається земля – матеріальна товарна цінність в руках приватного власника.

Зазначене вище дало змогу автору проведеного дослідження сформулювати практичні положення, висновки та пропозиції, що свідчать про вирішення завдань дисертаційного дослідження відповідно до його мети. Узгодження об'єкта та предмета дослідження, мети й завдань, використання автором методів наукового пошуку стало підґрунтям отримання результатів, що містять наукову новизну та мають практичне значення. Структура дисертації відповідає меті і завданням роботи.

Дисертація Орлика Михайла Васильовича є самостійним завершеним науковим дослідженням, спрямованим на удосконалення теорії і практики кредитування, результати якої мають науково-практичну цінність.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що через призму проведеного ретроспективного аналізу еволюції системи кредитування на теренах Наддніпрянської України у другій половині ХVІІІ – початку ХХ ст. розроблено та науково обґрунтовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо застосування вітчизняного досвіду та вирішення актуальних проблем функціонування та розвитку кредитної системи в сучасній Україні.

Рекомендації та пропозиції, що викладені в дисертації пропозиції будуть враховані: Національним банком України під час вироблення державної політики в галузі кредиту та нагляду за діяльністю комерційних банків у фінансово-кредитній сфері в межах компетенції, визначеної законодавством (довідка № 14-0004/112752 від 26.11.2021 р.) та Центральним макрорегіональним управлінням АТ КБ «ПРИВАТБАНК» у практичній діяльності при розробці регіональної політики розвитку кредитних відносин (довідка № 831 від 16.11.2021 р.).

Основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №305/04-а від 20.10.2021 р.) та Центральноукраїнського національного технічного університету (довідка №45-15/49-18-1656 від 16.11.2021 р.) під час формування навчально-методичного забезпечення при викладанні навчальних курсів: «Історія економіки та економічної думки», «Економічна теорія», «Гроші і кредит», «Грошово-кредитні системи»,

«Фінансовий менеджмент у банку», «Ринок фінансових послуг», «Економічна теорія», «Фінансова економіка», «Міжнародні фінанси» тощо.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ

Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 15 наукових працях загальним обсягом 3,6 друк. арк. (особисто автору належить 3,4 друк. арк.), з них 1 стаття опублікована у науковому журналі, що включений до наукометричної бази Web of Science, 5 статей у фахових виданнях України категорії «Б», 9 – в інших виданнях. Наявні публікації повністю відображають новизну наукових досліджень та висновки і пропозиції, що обґрунтовані в дисертаційному дослідженні. Вимоги МОН України щодо необхідної кількості статей у наукових фахових виданнях дотримано.

ВІДСУТНІСТЬ (НАЯВНІСТЬ) ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

У дисертаційній роботі відсутні порушення академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів містять посилання на відповідне джерело.

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ПО РОБОТІ

Відзначаючи достатній рівень наукових здобутків дисертанта, обґрунтованість одержаних результатів і практичне значення дисертації, слід звернути увагу, що деякі положення носять дискусійний характер, що зумовлює висловити з цього приводу наступні зауваження та побажання:

1. У підрозділі 3.1. «Лихварські позики» подано загальну характеристику лихварства. Проте, підрозділ має незначний обсяг – п'ять сторінок тексту, і досить обмежені цифрові дані.

2. Доцільно чіткіше сформулювати висновки за підрозділами 1.1, 1.2, 2.3.

3. Загальні висновки в цілому мають правильну логічну будову, проте окремим з них не вистачає компактності.

4. Окремі рисунки (наприклад, 2.16, 2.17) представлені важливою інформацією, проте, мають невдалі назви – «Динаміка видачі іпотечних кредитів ДСПЗБ за 1883-1889 рр., (руб.)» (доцільно: «Динаміка іпотечного кредитування Державним Селянським поземельним банком у 1883-1889 рр., (руб.)») та «Стан прострочених заборгованостей за 1883–1903 рр., %» (доцільно: «Частка прострочених кредитів, наданих у 1883–1903 рр., % »).

5. Текст дисертації переобтяжений аббревіатурою (скороченнями назв) тогочасних кредитно-фінансових установ, що ускладнює сприйняття важливої інформації. Доцільно було б чергувати скорочення з повними назвами згаданих установ.

Проте зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, її науково-практичного значення і можуть розглядатися як побажання щодо їх урахування у подальшій науковій діяльності здобувача.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Орлика Михайла Васильовича на тему: «Еволюція системи кредитування в Наддніпрянській Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)» є завершеною науковою працею, спрямованою на вирішення конкретної наукової проблеми, пов'язаної з комплексним дослідженням системи кредитування в Наддніпрянській Україні кінця XVIII – початку XX ст., в якому отримані автором нові для галузі соціальних та поведінкових наук результати.

Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються новизною, теоретико-методичним та практичним значенням, а також достатнім обґрунтуванням. Зміст дисертації повністю розкриває і відповідає її темі, меті й поставленим завданням.

За змістом і оформленням дисертація повністю відповідає всім вимогам наукової кваліфікації здобувача, встановленим Тимчасового порядку присудження наукового ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 06 березня 2019 року, № 167), а її автор Орлик Михайло Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент –
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного
аграрного університету

Андрій Олексійович Пантелеймоненко

